

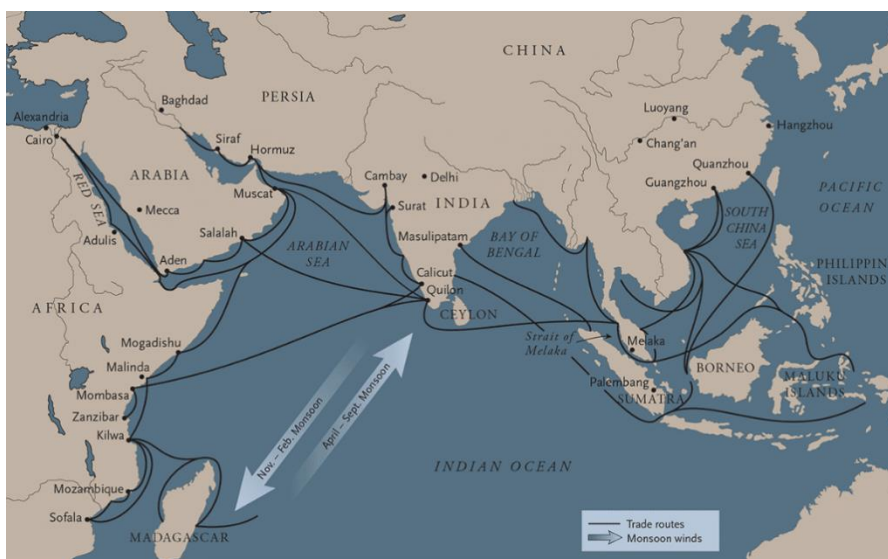
คำบอกเล่าประสบการณ์เดินเรือสินค้ากลางพายุทะเลคลื่น จาก “ตำราเรื่องมหัศจรรย์แห่งอินเดีย”

มีคำกล่าวว่า “ท้องทะเลมีอาจคาดเดาได้” เพราะผู้ที่ออกเรือไปในทะเลอาจต้องเผชิญกับคลื่นลมพายุเมื่อใดยามใดไม่อาจล่วงรู้ได้ การออกเดินเรือในทะเลแต่ละครั้งจึงมีความเสี่ยง หากโชคดีก็สามารถเอาชีวิตรอดเดินทางกลับถึงฝั่งจุดหมายปลายทางได้ แต่หากโชคร้ายเรืออาจต้องอัปปาง ต้องว่ายน้ำลอยคออยู่ในทะเล ถ้าหากไม่ได้รับการช่วยเหลือทันท่วงทีหรือสามารถว่ายน้ำตะเกียกตะกายไปติดเกาะใดสักแห่งหนึ่งได้ ก็ต้องลงเอยด้วยการจบชีวิตในท้องทะเลนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ มนุษย์ทุกยุคสมัยจึงยำเกรงท้องทะเลและเข้าใจถึงพลังของธรรมชาติที่มีสามารถต่อกรได้ หากย้อนกลับไปในยุคสมัยที่เทคโนโลยีการเดินทางเรือยังไม่ก้าวหน้าดังเช่นปัจจุบันแล้ว เราจะพบเรื่องราวเล่าขานและบันทึกเอกสารเกี่ยวกับประสบการณ์ของชาวเรือของชนชาติต่าง ๆ ที่สังสมและตกทอดมาถึงปัจจุบันให้ได้ศึกษาหลากหลายแง่มุม ทั้งทักษะการเดินทางเรือ การนำร่อง การสังเกตดวงดาว กระแสลมมรสุม สภาพอากาศ ตลอดจนเรื่องราวการผจญภัยและตำนานต่าง ๆ ที่ต้องประสบพบเจอในท้องทะเล

หากจะกล่าวถึงชนชาติที่มีความชำนาญการเดินทางเรือในสมัยโบราณ ก็ไม่พ้นที่จะต้องกล่าวถึง ชาวอาหรับ (Arab) และ ชาวเปอร์เซีย (Persian) ที่เรามักติดภาพจำว่าเป็นชนทะเลทราย เดินทางพร้อมกองคาราวานค้าขายทางบกเสียมากกว่า แต่อันที่จริงแล้วทั้งสองชนชาติยังมีชื่อเสียงในการเดินเรือและมีความรู้เรื่องระบบลมมรสุม (Monsoon wind system)¹ ในมหาสมุทรอินเดีย (Indian Ocean) โดยในช่วงราวคริสต์ศตวรรษที่ 8 เป็นต้นไป ชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียสามารถครอบครองน่านน้ำมหาสมุทรอินเดียตั้งแต่ชายฝั่งแอฟริกาตะวันออกไล่ไปจนถึงเมืองจีน นับได้ว่าเป็นเส้นทางการค้าทางทะเลที่ไกลที่สุดในประวัติศาสตร์ ก่อนยุคการสำรวจโลกของชาวยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 16 (Chaudhuri, 1985; Hourani, 1995)

---

¹ คำว่า **มรสุม (Monsoon)** มาจากคำภาษาอาหรับว่า “เมาซิม” (موسم) แปลว่า ฤดู (Season) โดยลมมรสุมเป็นกระแสลมที่มีฤดูกาล จะพัดมาสองครั้งต่อปีในทิศทางตรงกันข้าม ได้แก่ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast Monsoon) ราวเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ และ มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (Southwest Monsoon) ราวเดือนเมษายน-กันยายน

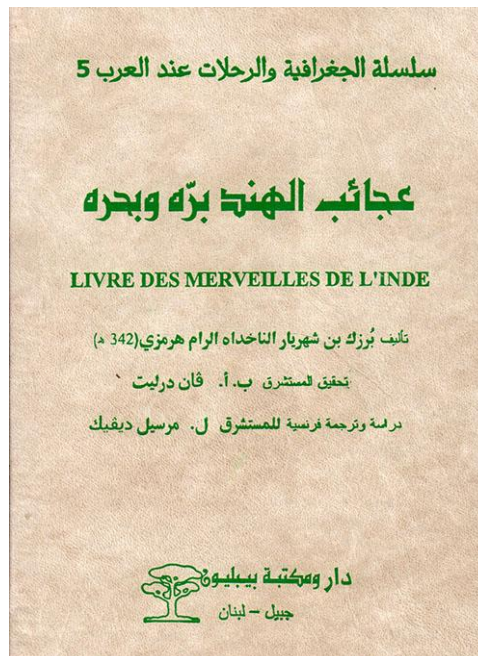
ภาพที่ 1 แผนที่เส้นทางการเดินเรือของชาวมุสลิมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9-14

ที่มา: <https://notevenpast.org/monsoon-islam-an-interview-with-sebastian-prange/>

วรรณกรรมอาหรับและเปอร์เซียในสมัยอิสลาม (Islamic Period) ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตและความรุ่งเรืองของการค้าทางทะเลปรากฏขึ้นตั้งแต่ราวคริสต์ศตวรรษที่ 9 หลายคนอาจจะรู้จักวรรณกรรมผจญภัยชื่อก้องโลกอย่าง **ซินด์บาด จอมกะลาสี (Sindbad the Sailor)** ซึ่งมีฉากอ้างอิงประวัติศาสตร์ในช่วงรัชสมัยเคาะลีฟะฮ์ฮารูน อัรรอชิด (Harun ar-Rashid ค.ศ. 786-809) แห่งราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ (Abbasid Caliphate) บอกเล่าเรื่องราวการออกเดินเรือผจญภัย 7 ครั้ง จากเมืองท่าในอ่าวเปอร์เซียไปยังมหาสมุทรอินเดียและดินแดนมหัศจรรย์ทางตะวันออก (Tibbetts, 1979; Shafiq, 2011)

ในบทความนี้ ผู้เขียนขอหยิบเอาเรื่องเล่าประสบการณ์เดินเรือของชาวอาหรับท่ามกลางคลื่นลมพายุในทะเลจากเอกสารอาหรับโบราณฉบับหนึ่ง คือ **“ตำราเรื่องมหัศจรรย์แห่งอินเดีย”** หรือ **“กิตาบ อะญาอิบ อัลฮินด์” (Kitab Aja’ib al-Hind)** ประพันธ์โดย **บุซุรูก บิน ชะฮ์รียาร อัรรอมฮูรมูซีฮ์ (Buzurg ibn Shahriyar al-Ramhurmuzi)** ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 10 ตำราเล่มนี้นับว่าเป็นวรรณกรรมอาหรับประเภท **“อะญาอิบ” (Aja’ib)** หรือ **“เรื่องมหัศจรรย์” (Marvels)** มีจุดมุ่งหมายเพื่อบอกเล่าเรื่องน่าอัศจรรย์ของมนุษย์และธรรมชาติ บ่อยครั้งมีการแต่งเติมเรื่องราวเชิงตำนานเข้าไปเพื่อสร้างความบันเทิงด้วย อย่างไรก็ดี ผู้แต่งตำราเล่มนี้ได้อ้างอิงตัวละครที่มีตัวตนจริงทางประวัติศาสตร์ หรืออาจเป็นบุคคลเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวเรือสมัยนั้น โดยเป็นการรวบรวมคำบอกเล่าของพ่อค้านักเดินเรือในอ่าวเปอร์เซียมาร้อยเรียงกันจำนวน 136 ตอน ในเนื้อเรื่องมีการสอดแทรกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และระบุกษัตริย์ ตลอดจนใส่รายละเอียด เกร็ดเล็กเกร็ดน้อยที่ช่วยสร้างจินตภาพให้ผู้อ่านได้สัมผัสวิถีชีวิตของพ่อค้านักเดินเรือในแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ อาทิ ทักษะการเดินเรือ การค้า ปฏิสัมพันธ์กับชาวพื้นเมืองต่างถิ่นที่ทั้งเป็นมิตรและไม่เป็นมิตร การเมือง

สังคมวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะทางภูมิศาสตร์และธรรมชาติวิทยาของ **อินเดีย (อัลฮินด์)** และ **เอเชียอาคเนย์ (บิลาด อัชชะฮัฟ)** ที่มักไม่ปรากฏในเอกสารอาหรับประเภทอื่น ๆ (บุซุรกี บิน ชะฮ์รียาร์, 1908; Shafiq, 2011)

ภาพที่ 2 ตำราเรื่องมหัศจรรย์แห่งอินเดีย (ฉบับปริวรรตตัวพิมพ์)
ที่มา: <https://www.neelwafurat.com/>

เรื่องราวส่วนหนึ่งของ **ตำราเรื่องมหัศจรรย์แห่งอินเดีย** ที่จะขอยกมาเล่าเป็นตอนของ นาคุดา² อะบุซ ชะฮ์ร อัลบาร์คาศีย์ (Abu az-Zahr al-Barkhati) นายเรือชาวเปอร์เซียผู้ ข้าชอง อะบุซ ชะฮ์ร เคยนับถือศาสนาโซโรอัสเตอร์ แต่ต่อมาเขาได้หันมานับถือศาสนาอิสลาม และออกเดินเรือจากเมืองท่าซีรอฟ (Siraf) ในอ่าวเปอร์เซียไปยังดินแดนทางตะวันออกเป็น จำนวนหลายครั้ง ในตอนนี้เขาได้บอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับเรือสินค้าลำหนึ่งที่แล่นใบมุ่งหน้าไปยัง **ทะเลมลายู** ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับเขตแดนจีน (สันนิษฐานว่าหมายถึงทะเลจีนใต้) โดยมีพ่อค้าชาวจีน ชาวอินเดีย ชาวเปอร์เซีย และชาวหมู่เกาะ (อาจหมายถึงศรีวิชัย) โดยสารมากับเรือลำนี้ด้วย

แต่แล้วเมื่อเรือสินค้าลำนี้ก็ต้องปะทะกับพายุรุนแรงจนเรือหลุดออกนอกเส้นทางไปยังทิศ ของ **ดาวสุฮัยล์ (Suhayl)** หรือ **ดาวคาโนปัส (Canopus)** ซึ่งนักเดินเรือชาวอาหรับสมัย โบราณเชื่อว่าหากเรือมุ่งไปยังทิศทางของดาวนี้แล้วก็จะไม่มีวันพาเรือกลับเข้าฝั่งได้ ขณะที่

² นาคุดา (نخدا) มาจากรากศัพท์ภาษาเปอร์เซีย “เนา” (نوا) = (เรือ) + “โคดอ” (خدا) = (นาย, เจ้า) แปลว่า นาย เรือ (Shipmaster) คำนี้ปรากฏในภาษาไทยว่า **นักกุด่า** น. พ่อค้าสำเภาชาวเปอร์เซีย, ชื่อแบกสกุลนาโคดา เป็น พ่อค้าอยู่ทางฝั่งจังหวัดธนบุรีตรงข้ามท่าราชวงศ์ เรียกกันแต่ก่อนว่า แบกตีกแดง กับ แบกตีกขาว (พจนานุกรม แปล ไทย-ไทย อ.เปลื้อง ณ นคร) <https://www.sanook.com/dictionary/dict/all/search/นักกุด่า/>

บรรดาลูกเรือพยายามต่อสู้คลื่นยักษ์ที่ซัดกระหน่ำและลมพายุกรรโชกเพื่อประคองเรือไม่ให้ อับปาง บรรดาพ่อค้านานาชาติที่โดยสารมาด้วยก็ต่างหวาดกลัวตาย ร้องไห้กันระงม และสวด อ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของตน จนดูเหมือนว่าสถานการณ์ในเรือจะโกลาหล รุนแรงไปหมด

“...คลื่นโยนเรือลอยขึ้นสูงเทียมเมฆและเหวี่ยงเรือกลับลงมาตั้งจะจมลึกลง ไปถึงก้นสมุทร ตลอดทั้งคืนจนถึงรุ่งสางมีหมอกปกคลุมหนา แม้ว่าจะมีแสงสว่าง แล้ว แต่ก็ยังคงมีม่านหมอกลอยอยู่เหนือผิวน้ำ กระแสลมยังคงผันผวนตลอดคืน อันยาวนาน ลึกลับ และไร้สวัสดิภาพใด ๆ ลมพายุโหมพัดกระหน่ำ น้ำทะเลเดือด พล่าน คลื่นใหญ่่น้ำสะพรั่งซัดเรือโคลงไปมาอย่างรุนแรง ผู้โดยสารในเรือต่างรำลាក់ และสวดภาวนาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ ทั้งชาวจีน ชาวอินเดีย ชาวเปอร์เซีย และชนชาวหมู่เกาะต่างเตรียมพร้อมที่จะเผชิญความตาย...”

เนื้อหาตอนนี้ได้พรรณาสภาพจินตภาพพายุคลื่นลมเลวร้ายในทะเลได้อย่างน่า สะพรั่งแล้ว อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนบนเรือ อัน ประกอบด้วยพ่อค้าจากดินแดนต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียบน เส้นทางการค้าทางทะเลในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10 อีกด้วย (Shafiq, 2011; Agius, 2020) หลังจากนั้น **รูบบาน**³ หรือ **นายเรือ** ได้ตะโกนกล่าวกับคนบนเรือว่า

“พวกเจ้าจงรับรู้ไว้! บรรดานักเดินทางและพ่อค้า (ที่โดยสารมากับเรือ) ต่างกลัวภัยอันตรายกันทั้งนั้น แต่เพราะพวกเราคือรูบบาน! พวกเรามีพันธกิจและ คำมั่นสัญญาว่าจะไม่พาเรือลำใดไปอับปาง หากชะตายังไม่ได้ถูกลิขิต (จากอัลลอฮ์) พวกเราอยู่บนเรือลำใดแล้วก็ย่อมจะไม่ทิ้งมัน เรือคือชีวิตและชะตา ของเรา เราจะประจำการอยู่เพื่อให้เรือนั้นปลอดภัย หากจะต้องตาย เรายอตายไป พร้อมกับเรือ ฉะนั้นพวกเจ้าจงอดทนเถิด จงเชื่อมั่นในเจ้าแห่งลมและทะเล พระผู้ บันดาลลมฟ้าอากาศตามที่พระองค์ประสงค์เถิด!”

คำกล่าวของนายเรือนี้แสดงถึงวิถีชาวเรือซึ่งยังคงยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงใน ปัจจุบัน ทั้งนายเรือ (Shipmaster) หรือต้นเรือ (Chief Mate) มีหน้าที่ความรับผิดชอบใน

³ รูบบาน (رُوبان) เป็นคำภาษาอาหรับ สันนิษฐานว่ามีรากศัพท์มาจากคำว่า “เรือบุน” (بُون) แปลว่า ผู้ดูแล, ผู้ อภิบาล (Caretaker) หากนำมาใช้ในบริบทของชาวเรือจะหมายถึง นายเรือ (Shipmaster) อย่างไรก็ดี คำนี้ อาจมีที่มาจากคำภาษาเปอร์เซียว่า “เราะฮ์บ์” (رهبر) แปลว่า นำทาง (Guide) ซึ่งในบางบริบทใช้เรียก คนนำ ร่อง (Pilot) ได้เช่นกัน

การบริหารจัดการเรือทั้งด้านความปลอดภัยและด้านความมั่นคงของเรือ รวมถึงการดูแลความเป็นอยู่ของคนประจำเรือ ดังนั้น การที่นายเรือสามารถควบคุมลูกเรือให้มีสติและปฏิบัติตามขั้นตอนในบริบทของสถานการณ์ต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้คนบนเรืออยู่รอดปลอดภัย รวมถึงแสดงแง่มุมด้านความเชื่อทางศาสนาอิสลามของนักเดินเรือชาวอาหรับและเปอร์เซียที่ยึดมั่นถือถือการกำหนดสภาวะของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า (อัลลอฮ์) ที่กำหนดชะตากรรมของมนุษย์ ตลอดจนความเป็นไปของธรรมชาติ และภูมิอากาศในทะเลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ นอกเหนือไปจากความเชื่อมั่นในทักษะความสามารถในการเดินเรือของตนอีกด้วย (Agius, 2008; Shafiq, 2011)

ภาพที่ 3 เรือเดินสมุทรของชาวอาหรับในมหาสมุทรอินเดีย

ที่มา: <https://www.discovermagazine.com/planet-earth/the-indian-ocean-a-maritime-trade-network-history-nearly-forgot>

ผู้เขียน

สุนิติ จุกามาศ นักวิจัยด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เอกสารอ้างอิง

- บุซุร์ก บิน ซะฮ์รียาร. (1908). *กิตาบ อะญาอิบ อัลฮินด์ บัรรูฮู วะ บะฮ์รูฮู วะ ญะซาอิรุฮู*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). อัลกออึเราะฮ์: มัฏบะฮ์ อัลสะอาดะฮ์.
- Agius, Dionisius A. (2008). *Classic Ships of Islam from Mesopotamia to the Indian Ocean*. Leiden: Brill.
- Agius, Dionisius A. (2020). *Where Facts and History Meet Myth and Legend: Groups or Communities in the Marvels of India Stories Model*. *India Quarterly*, Volume 76, Issue 3.

- Chaudhuri, K.N. (1985). *Trade and Civilization in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750*. New York: Cambridge University Press.
- Hourani, George F. (1995). *Arab Seafaring in the Indian Ocean in Ancient and Early Medieval Time*. (Expanded Edition). New Jersey: University of Princeton Press.
- Shafiq, Suhanna. (2011). *The Maritime Culture in the Kitab 'Aja'ib al-Hind (The Book of the Marvels of India) by Buzurg ibn Shahriyar*. Dissertation for the degree of Master of Philosophy in Arabic and Islamic Studies, University of Exeter.
- Tibbetts, G .R. (1979). *A Study of the Arabic Texts Containing Material on South-East Asia*. Leiden: E.J. Brill.